

YĀMUNA’S GĪTĀRTHA-SAMGRAHA /
TRANSLATION FROM THE SANSKRIT, PARSE, INTRODUCTORY ARTICLE,
AND COMMENTARIES BY D. BURBA

D. Burba

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine
4, Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine
boorba@gmail.com

The reader is invited to the first Ukrainian translation of the treatise of Vaishnavite teacher Yamuna (10–11th centuries) *Gītārtha-saṃgraha*, or *The Summary of the Meaning of the Bhagavadgita*. This publication is intended to be a kind of conclusion for the Ukrainian translation of the *Bhagavadgita* that is the most famous Hindu Scripture, published in *The World of the Orient* (2018 No. 2 – 2021 No. 1).

This Yamuna’s compendium has markedly influenced Vaishnava theology. The author of the Vishishta Advaita philosophical system Ramanuja in his great commentary on the *Bhagavadgita*, is steadily following the path laid by Yamuna. According to the *Gītārtha-saṃgraha* the Highest Spiritual Source of everything is Narayana, or the god Vishnu, and He can only be attained by means of bhakti, or worshiping God and serving Him with love and devotion, and the essence of the *Bhagavadgita* is the statement that a person who is only interested in serving the Lord attains God’s paradise.

Yamuna was probably the first to divide the eighteen chapters of the *Bhagavadgita* into three “sixes” (ṣaṭka), namely (1) about knowledge and action directed to Yoga, (2) about Bhakti Yoga, (3) about what is not described in the first two sixes. In addition to Bhakti Yoga, the author gives definitions of Karma Yoga and Jnana Yoga. He notes that all three yogas are interconnected.

Each original verse of the *Gītārtha-saṃgraha* is transliterated, followed by a word-by-word translation with grammatical parse, and at the end is a literary translation. In the notes, some of the verses of the *Bhagavadgita* are quoted to help the reader to better understand certain Yamuna’s statements.

Keywords: *Bhagavadgita*, Yamunacharya, Vaishnavism, Vishishta Advaita, bhakti, yoga

“ГІТА-АРТХА-САНГРАГА” ЯМУНАЧАР’І /
ПЕРЕКЛАД ІЗ САНСКРИТУ, ГРАМАТИЧНИЙ РОЗБІР САНСКРИТСЬКОГО ТЕКСТУ,
ВСТУПНА СТАТТЯ ТА КОМЕНТАРІ Д. В. БУРБИ

Назва “Гіта-артха-санграга” (*gītārtha-saṃgraha*) означає «Стисла сутність “[Бхагавад]гіти”¹». Існує кілька творів з такою назвою, один з яких написаний Абгінавагуптою (X ст.)² – видатним теоретиком кашмірського шіваїзму³ [Lochtefeld 1957, 3]. Однак автором твору, який ми репрезентуємо, вважається Ямуна (*yāmuna*) – духовний наставник тамільської громади вішнуїтів⁴. Як видатного гуру його часто називають Ямуначар’єю (*yāmunācārya* – “учитель Ямуна”). Венкатадрі Агарам Варачарі в присвяченій Ямуні книжці стверджує, що той був сином Ішварабгатти – сина релігійного діяча Натхамуні (який жив нібито у 824–924 роках і, крім двох власних релігійно-філософських трактатів, уславився зібранням віршів альварів – тамільських середньовічних поетів-вішнуїтів) – і народився в 916 році, а помер у 1041-му [Varadachari 1984, 1–2]. У деяких інших джерелах називають 918–1038 роки. Однак

© 2021 D. Burba; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

імовірність дожити тисячу років тому до 125-ти чи хоча б 120 років викликає сумніви, які лише посиляться, якщо зауважити, що послідовник Ямуни Рамануджа нібито народився в 1017 році, а помер у 1137-му (тобто теж прожив 120 років⁵) [Nai-misaganua 2005]. Створюється враження, що в переказах життя Ямуни було штучно подовжене, а народження Рамануджі зсунуто в часі в минуле, аби надати ймовірності легенді про присутність його серед тих, хто віддав останню данину пошани померлому Ямуни напередодні похорону [Govindacharya 1906, 56–57]. Принаймні в “Енциклопедії індуїзму” Джеймс Лохтефелд припускає, що “імовірно, Ямуна вплинув на Рамануджу через своїх учнів” [Lochtefeld 1957, 777]. Сурендранатх Дасгупта в 19-й главі третього тому “Історії індійської філософії” повідомляє, що Рамануджа дістав посвяту від Магапурни (mahārūṇa), учня Ямуни. Також Дасгупта зазначає, що, “наскільки він розуміє”, Ямуна написав чотири книги: “Сіддгі-трая” (siddhi-traya), “Агама-праманья” (āgama-prāmāṇya), “Пуруша-нінняя” (puruṣa-ninṇaya) і “Кашмірагама” (kāśmīrāgama). Автором “Пуруша-нірнай” нерідко вважається Натхамуні, натомість Т. Раджагопалачаріар називає п’ять праць Ямуни: “Агама-праманья”, “Мага-пуруша-нірняя” (mahā-puruṣa-ṇirṇaya), “Сіддгі-трая”, “Тіта-артха-санграга” (gītārtha-saṅgraha) й “Стотра-ратна” (stotra-ratna) [Rajagopalachariar 1909]. Сарвепалі Радгакришнан у другому томі своєї “Індійської філософії” додає до них ще “Чатушшлокі” (catuśślokī) [Radhakrishnan 1956, 668]. В. Варачарі начебто збільшує список праць Ямуни до восьми [Varadachari 1984, 2], однак згадані ним “Атма-сіддгі” (ātma-siddhi), “Ішвара-сіддгі” (īśvara-siddhi) й “Самвіт-сіддгі” (saṃvit-siddhi) описані Раджагопалачаріаром як розділи “Сіддгі-трай” [Rajagopalachariar 1909, 35]. Отже, “Тіта-артха-санграга” наявна в переліках праць Ямуни майже завжди.

Невелика за обсягом “Тіта-артха-санграга” Ямуни помітно вплинула на теологію вішнуїзму. Творець філософської системи *вішішита-адвайта* Рамануджа у своєму великому коментарі на “Бгагавадгіту” неухильно йде шляхом, прокладеним Ямуною. Як зазначає Т. Раджагопалачаріар, це особливо помітно в главах 8 і 12, де Рамануджа “чітко дотримується схеми інтерпретації Ямуни, і з погляду критичного читача результат навряд чи можна назвати задовільним” [Rajagopalachariar 1909, 44].

Згідно з Ямуною, найвищим духовним Джерелом усього є Нараяна (бог Вішну), пізнати якого можна лише завдяки бгакті – шануванню Бога та служінню Йому з любов’ю і відданістю, – а суть “Бгагавадгіти” полягає у твердженні, що людина, яку цікавить лише служіння Господу, потрапляє в Царство Боже.

Ямуна, імовірно, першим розділив вісімнадцять глав “Бгагавадгіти” на три “шістки” (ṣaṭka): про знання і дії, орієнтовані на його; про бгакті-йогу; про те, що не описане в перших двох шатках⁶. Окрім бгакті-йоги, автором “Тіта-артха-санграги” дані визначення карма- й джняна-йоги. Для нього джняна-йога (“йога знання”) є не теоретичним філософствуванням, а “перебуванням у чистому Атмані⁷”. Розуміння карма-йоги (“йоги дії”) Ямуни теж відрізняється від сучасного⁸ – це аскеза, паломництво, роздача дарунків, офірні церемонії тощо. Утім, Ямуна зазначає, що три йоги взаємопов’язані. Це твердження стало загальноприйнятим для адептів усіх різновидів йоги (що не заважає їм обстоювати верховенство саме їхньої йоги)⁹.

Уся “Тіта-артха-санграга” написана віршовим розміром *шлока* – два рядки з 16 складів, кожний з яких розділений цезурою навпіл. При перекладі ми орієнтувалися на санскритський текст, що міститься в книзі “Bhagavadgīta”, виданій у Бомбеї в 1883 році. Однак у деяких випадках оригінальний текст потребував незначних виправлень. Зокрема, у ньому нерідко анусвара (ṁ) стоїть там, де за нормами санскриту має бути n, ṇ, ñ чи ṅ¹⁰. Також ми звіряли текст із сучасним виданням (яке теж не вільне від одруків) “Тіта-артха-санграги” (Делі, 2003) [Śrīmad Yāmūnācārya

Svāmi... 2003] й версіями, що містяться у тритомному виданні “Бхагавадгіта з одинадцятьма санскритськими коментарями” (Бомбей, 1936)¹¹ та в книзі Ван Бойтенена «Рамануджа про “Бхагавадгіту”»¹² (Делі, 1968) [Yāmuna’s Gītārthasamgraha 1968].

Кожний вірш “Тіта-артха-санграги” (а також кількох речень, що передують їй та стоять після неї) спочатку наведений в оригіналі (транслітерацією), потім іде дослівний переклад із граматичним розбором, а наприкінці – літературний переклад. У дослівному перекладі санскритські слова наведені без *sandgi* (змін кінцевих і початкових звуків/літер на межах слів)¹³. У кутових дужках основи слів, що входять до складного слова, наводяться теж без *sandgi*. Слід також зазначити, що кінцевий *s* у санскритських текстах за правилами санскритської граматики перед паузою перетворюється на *ḥ*, тому на Заході санскритологи, наводячи форму того чи іншого відмінка, нерідко так само замість *s* пишуть *ḥ* (наприклад *manaḥ* замість *manas*), але ми вважаємо, що в публікації українською мовою ніщо не заважає писати *s*. Санскритська термінологія передана згідно з рекомендаціями, викладеними в статті “Практична транскрипція санскритських власних назв та термінів в українській мові” [Бурба 2018].

У статті використані такі умовні скорочення:

1 – перша особа	<i>нкз.</i> – наказовий спосіб дієслова, імператив
2 – друга особа	<i>одн.</i> – однина
3 – третя особа	<i>опт.</i> – бажальний спосіб дієслова, оптатив
<i>A</i> – ātmanepada, середній стан дієслова	<i>ор.</i> – орудний відмінок
<i>акт.</i> – активний стан дієслова	<i>пас.</i> – пасивний стан дієслова
<i>БВ</i> – складне слово типу bahuvrīhi	<i>пдмб.</i> – пасивний дієприкметник майбутнього часу
<i>в.</i> – відкладний відмінок	<i>пдмн.</i> – пасивний дієприкметник минулого часу
<i>д.</i> – давальний відмінок	<i>прс.</i> – прислівник
<i>ДВ</i> – складне слово типу dvandva	<i>род.</i> – родовий відмінок
<i>дпс.</i> – дієприслівник	<i>с.</i> – середній рід
<i>ж.</i> – жіночий рід	<i>ТП</i> – складне слово типу tatpuruṣa
<i>зн.</i> – знахідний відмінок	<i>тп.</i> – теперішній час
<i>КД</i> – складне слово типу karmadhāraya	<i>ч.</i> – чоловічий рід
<i>кз.</i> – каузатив	√ – корінь
<i>мн.</i> – множина	
<i>мц.</i> – місцевий відмінок	
<i>наз.</i> – називний відмінок	

* * *

• śrīmate kṛṣṇāya namaḥ ||

Славетному (śrīmate *ч. одн. д.*) **Кришні** (kṛṣṇāya *ч. одн. д.*) **уклін** (namaḥ *с. одн. наз.*).

Схиляюся перед Господом Кришною.

• vigāhe yāmunam tīrtham sādhu-vṛndāvane sthitam |

nirasta-jihmaga-sparśe yatra kṛṣṇaḥ kṛtādarah ||

Входжу (vigāhe *1 одн. А тп. vi √gāh*) **в ямунську** (yāmunam *с. одн. зн.*) **священну купальню** (tīrtham *с. одн. зн.*), **що поставлена** (sthitam <пдмн. √sthā> *с. одн. зн.*) **у святій Вриндавані** (sādhu-vṛndāvane *с. одн. мц., КД*), **позбавленій стикання зі зміями** (nirasta-jihmaga-sparśe *с. одн. мц., КД*), **де** (yatra) **Кришна** (kṛṣṇas *ч. одн. наз.*) **той, кому приділяють увагу** (kṛtādaras <kṛta ādara> *ч. одн. наз., БВ*).

або

Ввіряюся (vigāhe *1 одн. А тп. vi √gāh*) **вчителеві** (tīrtham *ч. одн. зн.*) **Ямуні** (yāmunam *ч. одн. зн.*), **який перебуває** (sthitam <пдмн. √sthā> *ч. одн. зн.*) **в обителі сонму садгу** (sādhu-vṛndā-vane *с. одн. мц., ТП*), **[такій], у яку гадина не вповзе** (nirasta-jihmaga-sparśe *с. одн. мц., КД*), **де** (yatra) **Кришна** (kṛṣṇas *ч. одн. наз.*) **той, кому приділяють увагу** (kṛtādaras *ч. одн. наз.*).

У позбавленій змій святій Вриндавані¹⁴, де вшановують Кришну, входжу у священну купальню річки Ямуна.

або

Ввіряюся вчителеві Ямуні, який перебуває серед сонму святих у тій обителі, куди гадина не потрапить і де вшановують Кришну¹⁵.

· śīmad gītārtha-saṁgrahaḥ ||

Шанований (śīmat ч. одн. наз.) [твір] «Стисла сутність “[Бгагавад]іті”» (gītārtha-saṁgrahas <gītā artha> ч. одн. наз.).

“Гіта-артха-санграга”

1 sva-dharma-jñāna-vairāgya-sādhya-bhakty-eka-gocaraḥ |
nārāyaṇaḥ paraṁ brahma gītā-śāstre samīritaḥ ||

[Такий], який сприймається (gocara) лише через бгакті, як таке, що має формуватися (sādhya пдмб.) [завдяки] [дотриманню] своєї дгарми, знанню, зреченню [мирського] (sva-dharma-jñāna-vairāgya-sādhya-bhakty-eka-gocaras ч. одн. наз., ТП), Нараяна (nārāyaṇas ч. одн. наз.) – найвищий (paraṁ с. одн. наз.) Брагман (brahma с. одн. наз.). [Так] у святій книзі “Гіта” (gītā-śāstre с. одн. наз., ТП) проголошений (samīritas ч. одн. наз.).

Свята книга “Гіта” проголошує, що Нараяна – найвищий Брагман – пізнається лише через бгакті¹⁶, яке розвивається завдяки дотриманню своєї дгарми¹⁷, завдяки знанням і зреченню мирського.

2 jñāna-karmātmike niṣṭhe yoga-lakṣe su-saṁskṛte |
ātmānubhūti-siddhyārthe pūrva-ṣaṭkena codite ||

У повіданому (udite <пдмн. √vad> с. одн. мц.) першою шісткою [глав] (pūrva-ṣaṭkena с. одн. ор.) – у добре складеному (su-saṁskṛte с. одн. мц.), базованому (niṣṭhe с. одн. мц.) на тому, що характеризується знанням-діяльністю (jñāna-karmātmike <karma ātmika> с. одн. мц., КД), йогою позначеному (yoga-lakṣe с. одн. мц., КД) і (са) заради успіху в сприйнятті Атмана (ātmānubhūti-siddhyārthe <ātman anubhūti siddhi artha> с. одн. мц., ТП).

У [їі] перших шістьох главах [бачимо] добре складений припис щодо орієнтованих на йогу знань і дій, які мають на меті успішне пізнання Атмана.

3 madhyame bhagavat-tattva-yāthātmyāvāpti-siddhaye |
jñāna-karmābhinirvartyo bhakti-yogaḥ prakīrtitaḥ ||

У середній [шістці глав] (madhyame с. одн. мц.) задля успіху (siddhi) в здобутті (āvāpti) [такої] істини про Бгагавана, яким він по суті є (bhagavat-tattva-yāthātmyāvāpti-siddhaye <yātha ātmya āvāpti> ж. одн. дав., ТП), проголошена (prakīrtitas <пдмн. pra √kīrt> ч. одн. наз.) бгакті-йога (bhakti-yogas ч. одн. наз.), яка має бути здобута знанням і дією (jñāna-karmābhinirvartyas <abhi-nir-vartya <пдмб. √vart/vṛt> ч. одн. наз., КД).

У середній [шістці глав] заради успішного засвоєння істини про Господа, [яка виявляє його] таким, який він насправді є, проголошена бгакті-йога, що має бути здобута знаннями й діями.

4. pradhāna-puruṣa-vyakta-sarveśvara-vivecanam |
karma dhīr bhaktir ityādi pūrva-śeṣo ’ntimoditaḥ ||

Те, що раніше залишилися [нерозказаним] (pūrva-śeṣas с. одн. наз., КД), – дослідження прадгани, пуруші, виявленого [світу], Володаря всього (pradhāna-puruṣa-vyakta-sarveśvara-vivecanam <sarva īśvara> с. одн. наз., ТП), що має як початок так[і] (ityādi <iti ādi> с. одн. наз., БВ) [поняття, як] “карма” (karman с. одн. наз.), “інтелект” (dhīr ж. одн. наз.), “бгакті” (bhaktis ж. одн. наз.), – повідане в останній [шістці глав] (antimoditas <antima; udita пдмн. √vad> ч. одн. наз., ТП).

Ті моменти, що раніше залишилися нерозкритими, – дослідження прадгани, пуруші, виявленого світу, Всевишнього Господа, починаючи з таких понять, як “карма”, “інтелект”, “бгакті”, – повідані в останній [шістці глав].

5 asthāna-sneha-kāruṇya-dharmādharmā-dhiyākulam |
pārtham prapannam uddīśya śāstrāvatarāṇam kṛtam ||

Сходження Писання [на землю] (śāstrāvatarāṇam <śāstra-avatarāṇa> с. одн. наз., ТП) здійснене (kṛtam <пдмн. √kar/kr> с. одн. наз.) заради (uddīśya) збитого з пантелику (ākulam ч. одн. зн.) думкою (dhī) про дгарму й адгарму, недоречними (asthāna) сентиментами (sneha) й співчуттям (asthāna-sneha-kāruṇya-dharmādharmā-dhiyā <dharma adharma> ж. одн. ор., ДВ) Партхи (pārtham ч. одн. зн.), припалога [до Кришни] (prapannam ч. одн. зн.).

Свята книга [“Бхагавадгіта”] була явлена світу заради збитого з пантелику думками про дгарму й адгарму¹⁸, недоречними сентиментами й співчуттям Партхи¹⁹, коли він ввірив себе Кришні²⁰.

6 nityātmāsaṅga-karmehā gocarā sāmkhya-yoga-dhīḥ |
dviṭīye sthita-dhī-lakṣyā proktā tan-moha-śāntaye ||

У другій [главі] (dviṭīye ч. одн. мц.) повідана (proktā <пдмн. pra √vac> ж. одн. наз.) тема (gocarā ж. одн. наз.) зусиль (īhā) в дії заради відданості (āsaṅga) вічному Атману (nityātmāsaṅga-karmehā <nitya ātma āsaṅga karma īhā> ж. одн. наз., ТП), санкх’я, йога, інтелект (sāmkhya-yoga-dhīḥ ж. одн. наз. ДВ), ознака того, у кого тверда думка (sthita-dhī-lakṣyā ж. одн. наз., ТП), – задля припинення тієї омани (tan-moha-śāntaye <tad moha> ж. одн. д., ТП).

Заради усунення тієї омани в другій главі розказано про санкх’ю, йогу, інтелект і зусилля в діяльності заради відданості вічному Атману, [а також] про ознаки людини, чия думка тверда²¹.

7 asaktyā loka-rakṣāyai guṇeṣv āropya kartṛtām |
sarveśvare vā nyasyoktā tṛṭīye karma-kāryatā ||

У третій главі (tṛṭīye ч. одн. мц.) названа (uktā <пдмн. √vac> ж. одн. наз.) причинність дії (karma-kāryatā ж. одн. наз., ТП), [яка має виконуватися], відсторонившись (nyasya дпс. √nyas), з неприв’язаністю (asaktyā ж. одн. ор.), для захисту світу (loka-rakṣāyai ж. одн. д., ТП), атрибутуючи (āropya дпс. ā кз. √ruh) авторство дії (kartṛtām ж. одн. зн.) у гунах (guṇeṣu ч. мн. мц.) або (vā) у Володареві всього (sarveśvare ч. одн. мц.).

У третій главі сказано, що дії мають здійснюватися відсторонено, без прив’язаності [до винагороди], для захисту²² світу, а автором дій слід вважати гуни або Всевишнього Господа.

8 prasaṅgāt sva-svabhāvoktiḥ karmaṇo ‘karmatāsyā ca |
bhedā jñānasya mātmyam caturthādhyāya ucyate ||

Принагідно (prasaṅgāt с. одн. в., прс.²³) – опис своєї свабгани (sva-svabhāvoktis <svabhāva uktis> ж. одн. наз., КД), а також різновиди (bheda с. мн. наз.) дії (karmaṇas с. одн. род.) і (ca) Його недіяння (akarmatāsyā <akarmatā asya> ч. одн. род., ТП), велич (mātmyam с. одн. наз.) знання (jñānasya с. одн. род.). [Це те, про що] розповідається (ucyate 3 одн. пас. тп. √vac) у четвертій главі (caturthādhyāye <caturtha adhyāya> ч. одн. мц.).

Принагідний опис [Господом] своєї свабгани²⁴, а також різновиди дій²⁵ і Його недіяння, [декларована] велич знання²⁶ – [це те, про що] розповідається у четвертій главі.

9 karma-yogasya saukaryam śaighryam kāścana tad-vidhāḥ |
brahma-jñāna-prakāśa ca rāṣamādhyāya ucyate ||

Легкість виконання (saukaryam с. одн. наз.) карма-йоги (karma-yogasya ч. одн. род.), швидкість [досягнення її мети] (śaighryam с. одн. наз.) – щось (kāścana) такого типу (tad-vidhāḥ <tat vidhā> ч. мн. наз., ТП), – і (ca) специфіка пізнання Брагмана (brahma-jñāna-prakāśa ч. одн. наз., ТП). [Це те, про що] розповідається (ucyate 3 одн. пас. тп. √vac) у п’ятій главі (rāṣamādhyāye <rāṣama-adhyāya> ч. одн. мц.).

У п’ятій главі розповідається про легкість виконання карма-йоги, швидкість [досягнення її мети] і тому подібне, а також про пізнання Брагмана.

10 yogābhyāsa-vidhir yogī caturdhā yoga-sādhanam |
yoga-siddhah²⁷ sva-yogasya pāramyaṃ ṣaṣṭha ucyate ||

Метод практики йоги (yogābhyāsa-vidhis <yoga abhyāsa> ч. одн. наз., ТП), чотири рази (caturdhā) – йог (yogī ч. одн. наз.), засіб йоги (yoga-sādhanam с. одн. наз., ТП), той, хто йогою досяг досконалості йоги (yoga-siddhas ч. одн. наз., ТП), вищий стан (pāramyaṃ с. одн. наз.) самоєднання (sva-yogasya ч. одн. род., КД). [Це те, про що] розповідається (ucyate 3 одн. нас. тп. √vac) у шостій [главі] (ṣaṣṭhe ч. одн. мц.).

У шостій главі розповідається про метод практики йоги, чотири різновиди йогів²⁸, засоби йоги, того, хто завдяки йозі досяг досконалості, про вищий стан єднання з Я.

11 sva-yāthātmyaṃ prakṛtyāsyā tirodhiḥ śaraṇā-gatiḥ |
bhakta-bhedaḥ prabuddhasya śraīṣṭhyaṃ saptama ucyate ||

Своє істинне єство [Бога] (sva-yāthātmyaṃ с. одн. наз., КД), Його (asya ч. одн. род.) прихованість (tirodhis ж. одн. наз.) природою (prakṛtyā ж. одн. ор.), шлях до Прихистку (śaraṇā-gatis ж. одн. наз., ТП), тип бгактів (bhakta-bhedaḥ ч. одн. наз., ТП), вищість (śraīṣṭhyaṃ с. одн. наз.) пробудженого (prabuddhasya ч. одн. род.). [Це те, про що] розповідається (ucyate 3 одн. нас. тп. √vac) у сьомій [главі] (saptame ч. одн. мц.).

У сьомій главі розповідається про істинне єство [Бога], Його прихованість у природі, здобуття прихистку [в Нього], різновиди бгактів²⁹, вищість пробудженого³⁰.

12 aiśvaryākṣara-yāthātmya³¹-bhagavac-caraṇārthiṇām |
vedyopādeya-bhāvānām aṣṭame bheda ucyate ||

У восьмій [главі] (aṣṭame ч. одн. мц.) – поділ (bhedaḥ ч. одн. наз.) на тих, чия мета – владність, або істинна суть невмирущого [Брагмана], або повернення до Бгагавана (aiśvaryākṣara-yāthātmya-bhagavac-caraṇārthiṇām <aiśvaryā; akṣara yāthātmya; bhagavat caraṇa; arthin> ч. мн. род., ТП), [і] на стани того, що треба пізнати й прийняти (vedyopādeya-bhāvānām <vedya пдмб. √vid; upādeya пдмб. upā √do; bhāva> ч. мн. род., ТП). [Це] розповідається (ucyate 3 одн. нас. тп. √vac) [там].

У восьмій [главі] – поділ на тих, чия мета – владність, або істинна суть невмирущого³² [Брагмана], або повернення до Бгагавана, [й опис] того, що [ім] треба пізнати й прийняти. [Це] розповідається [там].

13 sva-māhātmyaṃ manuṣyatve paratvaṃ ca mahātmanām |
viśeṣo navame yogo bhakti-rūpaḥ prakīrtitaḥ ||

У дев'ятій [главі] (navame ч. одн. мц.) проголошена (prakīrtitas ч. одн. наз.) своя велич [Господа] (sva-māhātmyaṃ с. одн. наз., КД) і (ca) в людськості (manuṣyatve ч. одн. мц.) вищість (paratvaṃ с. одн. наз.), великих душ (mahātmanām <mahā ātman> ч. одн. род., БВ) особливості (viśeṣas ч. одн. наз.), йога (yogas ч. одн. наз.), що має форму відданості (bhakti-rūpas ч. одн. наз., БВ).

У дев'ятій главі проголошена велич Господа, його вищість [навіть] у людській подобі³³, особливості великих душ, а також йога, що має форму відданості [Богу].

14 sva-kalyāṇa-guṇānantya-kṛtsna-svādhīnatā-matīḥ |
bhaktyutpatti-vivṛddhyarthā vistīrṇā daśamoditā ||

У десятій [главі] повідана (daśamoditā <daśama; udita пдмн √vad> ж. одн. наз., ТП) розлога (vistīrṇā ж. одн. наз.) думка про свої чудові (kalyāṇa) якості (guṇa) нескінченні (ānantya), суцільну (kṛtsna) підконтрольність собі <sva ādhīnatā> (sva-kalyāṇa-guṇānantya-kṛtsna-svādhīnatā-matis ж. одн. наз., ТП) – та, яка заради породження і розвитку бгакті (bhaktyutpatti-vivṛddhyarthā <bhakti utpatti vivṛddhi arthā> ж. одн. наз., ТП).

Заради породження і розвитку бгакті [Господь] у десятій [главі] розлого ви-клав свій погляд на свої нескінченні чудові якості³⁴ й цілковиту підконтрольність йому [Всесвіту].

15 ekādaśe 'sya³⁵ yāthātmya-sākṣātkārāvalokanam |
dattam uktā vidi-prāptyor bhaktyekorāyatā tathā ||

В одинадцятій [главі] (ekādaśe ч. одн. м.) – **цього [Господа]** (asya ч. одн. род.) **дарунок** (dattam с. одн. наз.): **осягнення-споглядання істинного єства** (yāthātmya-sākṣātkārāvalokanam <sākṣātkāra avalokana> с. одн. наз., ТП). **Також** (tathā) **названа** (uktā <пдмн. √vac> ж. одн. наз.) **пізнання-відкриття** (vidi-prāptyos <prāpti> ж. дв. род./м., ДВ) **здобутість** лише **через бгакті** (bhaktyekorāyatā <bhakti; eka; upāya-tā> ж. одн. наз., КД).

В одинадцятій главі описане дароване Господом осягнення-споглядання його істинного єства, а також сказано, що пізнати Господа й прийти до нього можна лише завдяки бгакті³⁶.

16 bhakti-śaighryam upāyoktir aśaktasyātma-niṣṭhatā |
tat-prakārās³⁷ tvati-prītir bhakter dvādaśa ucyate ||

Швидкість бгакті (bhakti-śaighryam с. одн. наз., ТП), **слово про засоби** (upāyoktir <upāya ukti> ж. одн. наз., ТП), **слабкого** (aśaktasya ч. одн. род.) **відданість Атману** (ātma-niṣṭhatā ж. одн. наз., ТП), **Його типи** (tat-prakārās ч. мн. наз.) **й** (tu) **надзвичайна приємність** (ati-prītis ж. одн. наз.) **відданості** (bhaktes ж. одн. род.). **[Це те, про що]** **розповідається** (ucyate 3 одн. пас. тп. √vac) у дванадцятій [главі] (dvādaśe ч. одн. м.).

Швидкість [досягнення результатів] бгакті³⁸, **розповідь про засоби, відданість слабкої [людини] Атману, опис різних [проявів] абсолюту й надзвичайної приємності [Господу] відданості [бгактів]³⁹**. **[Це те, що]** **подається** у дванадцятій главі.

17 deha-svarūpam ātmāpti-hetur ātma-viśodhanam |
bandha-hetur vivekaś ca trayodaśa udīryate ||

Природа тіла (deha-svarūpam с. одн. наз.), **засіб зустрічі з Атманом** (ātmāpti-hetur <ātma āpti hetu> ч. одн. наз., ТП), **очищення Атмана** (ātma-viśodhanam с. одн. наз., ТП), **причина поневолення** (bandha-hetur ч. одн. наз., ТП) **і** (ca) **здатність розрізнати** (viveka ч. одн. наз.). **[Це]** **питання порушується** (udīryate 3 одн. пас. тп. ud √ir) у тринадцятій [главі] (trayodaśe ч. одн. м.).

У тринадцятій главі порушуються такі питання: природа тіла, засіб пізнання Атмана, чистота Атмана, причина поневолення [душі матерією] і здатність [їх] розрізнати⁴⁰.

18 guṇa-bandha-vidhau teṣām kartṛtvam tan-nivartanam |
gati-traya-sva-mūlatvam caturdaśa udīryate ||

Види поневолень і гун (guṇa-bandha-vidhau ч. дв. наз., ТП), **їхнє** (teṣām ч. одн. род.) **авторство в діях** (kartṛtvam с. одн. наз.), **відвернення їх** (tan-nivartanam с. одн. наз., ТП), **своя основність [Господа] для трьох позицій** (gati-traya-sva-mūlatvam с. одн. наз., ТП). **[Це]** **питання порушується** (udīryate 3 одн. пас. тп. ud √ir) у чотирнадцятій [главі] (caturdaśe ч. одн. м.).

У чотирнадцятій главі порушуються такі питання: які є гуни і як вони поневолюють [душу], а також спричиняють дії, перемога над ними і як Господь є основою трьох позицій⁴¹.

19 acin-miśrād viśuddhāc ca cetanāt puruṣottamaḥ |
vyāpānād bharaṇāt svāmyād anyañ pañcadaśoditaḥ ||

У п'ятнадцятій [главі] повіданий (pañcadaśoditas <pañcadaśa udita пдмн. √vad> ч. одн. наз., ТП) **[той факт, що] Найвищий Пуруша** (puruṣottamas <puruṣa uttama> ч. одн. наз., КД) **інший** (anyas ч. одн. наз.) **від змішаного з недуховним** (acin-miśrāt <acit miśra> ч. одн. в., ТП) **і від чистого** (viśuddhāt ч. одн. в.), **від духовного** (cetanāt ч. одн. в.) – **через всепроникливість** (vyāpānāt с. одн. в.), **через те, що є підтримкою** (bharaṇāt с. одн. в.), **через панування** (svāmyāt с. одн. в.).

У п'ятнадцятій главі повідано, що внаслідок своєї всепроникливості й пнівного становища та через те, що є підтримкою [світів], Найвищий Пуруша

відрізняється як від тих духовних [пуруш], які змішані з матерією, так і від чисто духовних⁴².

20 devāsura-vibhāgokti-pūrvikā śāstra-vaśyatā |
tattvānuṣṭhāna-vijñāna-sthāmne ṣoḍaśa ucyate ||

Така, у якій попереду опис розрізнення божественного й демонського (devāsura-vibhāgokti-pūrvikā <deva-asura-vibhāga-ukti> ж. одн. наз., БВ), покора шястрам (śāstra-vaśyatā ж. одн. наз., ТП) задля стояння в знанні й для дотримання істини (tattvānuṣṭhāna-vijñāna-sthāmne <tattva anuṣṭhāna; vijñāna sthāman> с. одн. д., ДВ). [Це те, про що] розповідь дається (ucyate 3 одн. пас. тп. √vac) у шістнадцятій [главі] (ṣoḍaśe ч. одн. мц.).

Після опису божественного й демонського – вимога дотримуватися приписів Писання⁴³, щоб мати знання і стояти в істині. [Це те, що] подається у шістнадцятій [главі].

21 aśāstram āsuram kṛtsnam śāstrīyaṃ guṇataḥ pṛthak |
lakṣaṇam śāstra-siddhasya tridhā saptadaśoditam ||

Таке, що суперечить шястрам (aśāstram с. одн. наз.), цілковито (kṛtsnam с. одн. зн., прс.) демонське (āsuram с. одн. наз.), [та інше], шястричне (śāstrīyaṃ с. одн. наз.); окремо (pṛthak прс.), за гунами (guṇatas прс.). Ознака (lakṣaṇam с. одн. наз.) встановленого шястрами (śāstra-siddhasya с. одн. род.). Потрійно (tridhā прс.). [Це] повідане в сімнадцятій [главі] (saptadaśoditam <sapta daśa; udita пдмн. √vad> с. одн. наз., ТП).

У сімнадцятій [главі] повідано, з розподілом за гунами, про цілковито демонське, яке суперечить Писанню, та окремо – про встановлене Писанням, а також про потрійні⁴⁴ ознаки того, що встановлене Писанням.

22 tīsvare kartṛtā-buddhiḥ sattvopādeyatāntime |
sva-karma-pariṇāmaś ca śāstra-sārārtha ucyate ||

У Всевишньому (tīsvare ч. одн. мц.) розуміння авторства дії (kartṛtā-buddhis ж. одн. наз., ТП), прийнятність саттви (sattvopādeyatā <sattva upādeyatā> ж. одн. наз., ТП) – в останній [главі] (antime ч. одн. мц.). І результат своїх дій (sva-karma-pariṇāmas ч. одн. наз.). [Це] називається (ucyate 3 одн. пас. тп. √vac) “мета й сутність Писання” (śāstra-sārārthas <sāra artha> ч. одн. наз., ТП).

В останній главі [йдеться] про прийнятність саттви⁴⁵, про розуміння того, що результат своїх дій⁴⁶ та авторство дій належать Всевишньому. Це називають метою і сутністю Писання.

23 karma-yogas tapas-tīrtha-dāna-yajñādisevanam |
jñāna-yogo jīta-svāntaiḥ pariśuddhātmani sthitiḥ ||

Карма-йога (karma-yogas ч. одн. наз.) – служіння, починаючи з аскези, місця паломництва, роздачі дарунків, офіри (tapas-tīrtha-dāna-yajñādi-sevanam <yajña-ādi> с. одн. наз., КД). Джняна-йога (jñāna-yogas ч. одн. наз., ТП) – з переможеним своєумством (jīta-svāntaiḥ <jīta-sva-anta> ч. мн. ор., КД) перебування (sthitis ж. одн. наз.) в чистому Атмані (pariśuddhātmani <pariśuddha ātman> ч. одн. мц., КД).

Карма-йога – це таке служіння, як аскеза, паломництво, роздача дарунків, офірні церемонії тощо. Джняна-йога – перебування, з переможеними емоціями, у чистому Атмані.

24 bhakti-yogaḥ paraikāntya-prītyā dhyānādiṣu sthitiḥ |
trayāṇām api yogānām tribhir anyonyā-saṃgamaḥ ||

Бгакті-йога (bhakti-yogas ч. одн. наз.) – перебування (sthitis ж. одн. наз.) в медитації тощо (dhyānādiṣu <dhyāna ādi> ч. мн. мц., БВ), [викликане] вищою винятковою любов'ю (paraikāntya-prītyā <para aikāntya prīti> ж. одн. ор., КД). Також (api) у трьох (trayāṇām ч.⁴⁷ род.) йог (yogānām ч. одн. род.) взаємне перетинання (anyonyā-saṃgamas ч. одн. наз., КД).

Бгакті-йога – це перебування в медитації і т. д., викликане вищою винятковою любов'ю [до Господа]. Усі три йоги взаємопов'язані.

25 nitya-naimittikānām ca parārādhana-rūpiṇām |
ātma-dṛṣṭes trayo 'py ete yoga-dvāreṇa sādhakāḥ ||

Також (apī) оці (ete ч. мн. наз.) три (trayas ч. наз.) ефективні (sādhakās ч. мн. наз.) для постійних і періодичних [церемоній] (nitya-naimittikānām ч. мн. род., ДВ), таких, що мають форму вищого поклоніння (parārādhana-rūpiṇām <para ārādhana rūpiṇ> ч. мн. род., ТП), і для бачення Атмана (ātma-dṛṣṭes ч. одн. в./род., ТП) брамою йоги (yoga-dvāreṇa с. одн. ор., ТП).

Також ці три [йоги] ефективні для постійних і періодичних [церемоній], що мають форму вищого поклоніння, і для бачення Атмана за допомогою засобів йоги.

26 nirasta-nikhilājñāno dṛṣṭvātmānam parānugam |
pratilabhya parām bhaktim tayaivāpnoti tat-padam ||

Той, у кого відкинуте все невігластво (nirasta-nikhilājñāno <nikhila ajñāno> ч. одн. наз., БВ), побачивши (dṛṣṭvā дпс.) Атман (ātmānam ч. одн. зн.) – супутника/слугу Вищого (parānugam <para anugam> ч. одн. зн., ТП), – дістаючи (pratilabhya дпс. prati √labh) найвище (parām ж. одн. зн.) бгакті (bhaktim ж. одн. зн.), ним (taya ж. одн. ор.), звісно (eva), здобуває (avāpnoti 3 одн. акт. тп. ava √āp) місце/стан Того (tat-padam с. одн. зн., ТП).

Хто позбувся всього невігластва, той, побачивши Атман, який є супутником Господа, здобуваючи вище бгакті, завдяки йому напевно досягає світу Господа.

27 bhakti-yogas tad-arthī cet samagraiśvarya-sāadhanam |
ātmārthī cet trayo 'py ete tat-kaivalyasya sādhakāḥ ||

Бгакті-йога (bhakti-yogas ч. одн. наз.), якщо (cet <ca it>) [йог] такий, який має за мету Те (tad-arthī <tad arthin> ч. одн. наз., ТП), – засіб для цілковитої владності (samagraiśvarya-sāadhanam <samagra aiśvarya sādhanam> с. одн. наз., ТП). Також (apī) якщо (cet) [йог] такий, який має за мету Атман (ātmārthī <ātma arthin> ч. одн. наз., ТП), три (trayas ч. наз.) ці (ete ч. мн. наз.) для возз'єднання з Тим (tat-kaivalyasya с. одн. род., ТП) ефективні (sādhakās ч. мн. наз.).

Якщо метою [людини] є Те⁴⁸, бгакті-йога буде засобом досягнення всевладдя. І якщо метою [людини] є Атман, ці три [йоги] будуть ефективними для возз'єднання з Тим.

28 aikāntyaṃ bhagavatyēṣāṃ samānam adhikāriṇām |
yāvat prāpti parārthī cet tad evātyantam aśnute ||

Виключність [зосередження] (aikāntyaṃ с. одн. наз.) його (eṣāṃ ч. одн. род.) на Бгагані (bhagavati ч. одн. мц.) однакова (samānam с. одн. наз.) у представників (adhikāriṇām ч. мн. род.), поки (yāvat) здобуття (prāpti ж. одн. наз.). Якщо (cet) [йог] такий, який бажає вищого (parārthī <para arthin> ч. одн. наз., ТП), – звісно (eva), Те (tat ч. одн. зн.) нескінченно (ātyantam прс.) отримує (aśnute 3 одн. А тп. √aś).

Адепти [цих йог] однаково зосереджені суто на Господі – поки не досягнуть [мети]. Якщо [йог] бажає вищого, він, звісно, навіки здобуває Те.

29 jñānī tu paramaikāntī tad-āyattātma-jīvanah |
tat-saṃśleṣa-viyogaika-sukha-duḥkhas tad-eka-dhīḥ ||

Але (tu) знавець (jñānī ч. одн. наз.) найвищою мірою спрямований на одне (paramaikāntī <parama ekāntin> ч. одн. наз.), такий, існування душі якого залежить від Того (tad-āyattātma-jīvanah ч. одн. наз., БВ), такий, щастя і нещастя якого – лише від єднання і відірваності від Того (tat-saṃśleṣa-viyogaika-sukha-duḥkhas <viyoga eka> ч. одн. наз., БВ), такий, медитація в якого лише на Те (tad-eka-dhīḥ <dhī ж.> одн. наз., БВ).

Але джнянін⁴⁹ прагне лише одного, існування його душі залежить лише від Господа, його щастя і нещастя – від єднання і розлуки з Господом, він медитує лише на Нього.

30 bhagavad-dhyāna-yogokta⁵⁰-vandana-stuti-kīrtanaiḥ |
labdhātmā tad-gata-prāṇa-mano-buddhīndriya-kriyaḥ ||

Той, у кого здобутий Атман (labdhātmā <labdha ātman> ч. одн. наз., БВ) завдяки кіртанам, звеличуванню, поклонінню, які названі йогою медитації на Бгагавана (bhagavad-dhyāna-yogokta-vandana-stuti-kīrtanaiḥ <yoga ukta> ч. мн. ор., КД), такий, у якого діяльність органів чуття, інтелекту, розуму, пран присвячена Тому (tad-gataprāṇa-mano-buddhīndriya-kriyaḥ <buddhi indriya> ч. одн. наз., БВ).

У кого завдяки кіртанам, звеличуванню, поклонінню, які названі йогою медитації на Господа, здобутий Атман, у того діяльність органів чуття, інтелекту, розуму, пран присвячена Богу.

31 nija-karmādi-bhaktyantaṁ kuryāt prītyaiva kāritāḥ |
urāyatām parityajya nyased deve tu tāmabhīḥ ||

Те, що починається з особистих справ (nija-karmādi <karma ādi> с. одн. зн., БВ), те, що закінчується [плеканням] бгакті (bhaktyantaṁ <bhakti anta> с. одн. зн., БВ), робитиме⁵¹ (kuryāt 3 одн. акт. опт. √kar/kr̥), звісно (eva), любов'ю (prītyā ж. одн. ор.) примушений зробити (kāritas <пдмн. кз. √kar/kr̥> ч. одн. наз.), та (tu), [інший] арсенал [засобів] (urāyatām ж. одн. зн.) відкинувши (parityajya дпс. pari √tyaj), покладатиме (nyaset 3 одн. акт. опт. ni √as) на Бога (deve ч. одн. мц.), той, у кого гостре бажання і побоювання (tāmabhīḥ <bhī ж.> одн. наз., БВ).

[Він] робитиме [усе], починаючи з особистих справ до [плекання] бгакті, спонукуваний любов'ю [до Бога], і, відкинувши [інші] засоби, присвячуватиме [все] Богу, прагнучи [Бога] і маючи страх [Божий]⁵².

32 aikāntyātyanta-dāsyaika-ratis tat-padam āpnuyāt |
tat-pradhānam idaṁ śāstram iti gītārtha-saṁgraham ||

Той, у кого радість лише у винятковому нескінченному служінні (aikāntyātyanta-dāsyaika-ratis <aikāntya-atyanta-dāsyai-eka> ч. одн. наз., БВ) місце/стан Того (tat-padam с. одн. зн., ТП) здобуде (āpnuyāt 3 одн. акт. опт. √āp). Це (idaṁ с. одн. наз.) найістотніша частина того (tat-pradhānam с. одн. наз., ТП), Писання (śāstram с. одн. наз.), тому (iti) – стисла сутність “[Бгагавад]гіти” (gītārtha-saṁgraham <gītā artha> с. одн. наз., ТП).

Кого тішить лише нескінченне виняткове служіння [Богу], той досягне світу Господа. Це найістотніша частина Писання, а тому – стисла сутність “[Бгагавад]гіти”.

• iti śrī-bhagavad-yāmuna-muni-praṇītaḥ śrīmad gītārtha-saṁgrahaḥ sampūrṇaḥ ||

Так (iti) завершений (sampūrṇas ч. одн. наз.) шанований (śrīmat ч. одн. наз.) [твір] «Стисла сутність “[Бгагавад]гіти”» (gītārtha-saṁgrahas <gītā artha> ч. одн. наз., ТП), написаний вельмишановним паном і мудрецем Ямуною (śrī-bhagavad-yāmuna-muni-praṇītas ч. одн. наз., ТП).

Так завершена “Гіта-артха-санграга”, написана вельмишановним мудрецем Ямуною.

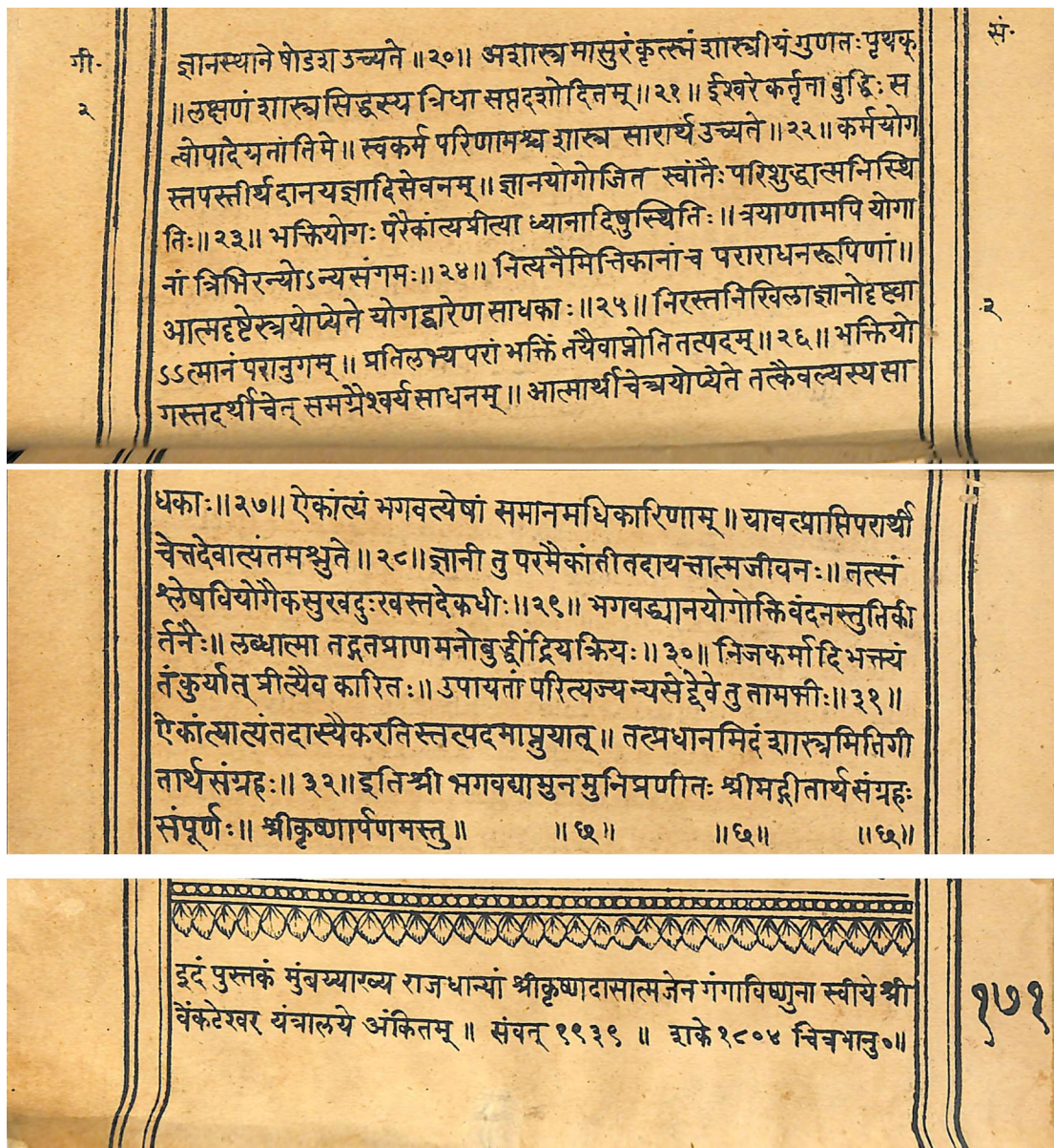
• śrī kṛṣṇāraṇam astu

Хай [це] буде (astu 3 одн. акт. нкз. √as) підношення Шрі Кришні (śrī kṛṣṇāraṇam с. одн. наз.).

Хай [це] буде підношенням Господу Кришні.

ІЛЮСТРАЦІЇ

<p style="text-align: center;">गीतार्थसंग्रहप्रारंभः</p> <p style="text-align: right;">२४३५२४ ६५१६/२४</p> <p>श्रीमतेकृष्णायनमः॥ ॥ विगाहे यामुनं तीर्थं साधु वृंदावने स्थितम् ॥ निरस्त जिह्वगस्पर्शे यत्र कृष्णः कृतादरः ॥ १ ॥ ॥ श्रीमद्गीतार्थसंग्रहः ॥ ॥ स्वधर्मज्ञानये राग्यसाध्य भक्त्येकगोचरः ॥ नारायणः परं ब्रह्म गीताशास्त्रे समीरितः ॥ १ ॥ ज्ञानक र्मात्मिके निष्ठे योगलक्षे सुसंस्कृते ॥ आत्मानुभूति सिद्धये पूर्वपद्वेन चोदिते ॥ २ ॥ म ध्यमे भगवन्तत्त्व याथास्यावाप्ति सिद्धये ॥ ज्ञानकर्माभिनिर्वर्त्यो भक्तियोगः प्रकी र्तितः ॥ ३ ॥ प्रधान पुरुषव्यक्त सर्वेश्वर विवेचनम् ॥ कर्मधीर्भक्तिरित्यादि पूर्वशेषो तिमोदितः ॥ ४ ॥ अस्थानः स्नेहकारुण्य धर्माधर्मधियाकुलम् ॥ पार्थप्रपन्नमुद्दि</p>		
गी. १	<p>श्यशास्त्रावतरणं कृतम् ॥ ५ ॥ नित्यात्मासंगकर्मेहा गोचरासारव्ययोगधीः ॥ द्विती ये स्थितधीलक्षा प्रोक्ता तन्मोहशान्तये ॥ ६ ॥ असत्त्यालोकरक्षायै गुणेष्वारोप्यक र्तृताम् ॥ सर्वेश्वरे बान्यस्योक्ता तृतीये कर्मकार्यता ॥ ७ ॥ प्रसंगात्स्वभावोक्तिः कर्मणो कर्मतास्य च ॥ भेदा ज्ञानस्य माहात्म्यं चतुर्थाध्याय उच्यते ॥ ८ ॥ कर्मयो गस्य सौकर्यं शैश्र्यं काश्चन तद्विधाः ॥ ब्रह्मज्ञानप्रकारश्च पंचमाध्याय उच्यते ॥ ॥ ९ ॥ योगाभ्यासविधिर्योगी चतुर्थाध्यायसाधनम् ॥ योगसिद्धिः स्वयोगस्य पा रम्यं षष्ठ उच्यते ॥ १० ॥ स्वयाथात्म्यं प्रकृत्यास्य तिरोधिः शरणागतिः ॥ भक्तभे- दः प्रतुद्धस्य श्रैष्ठ्यं सप्तम उच्यते ॥ ११ ॥ ऐश्वर्याक्षरयाथात्म्यं भगवच्चरणार्थि नाम् ॥ वेद्योपादेयभावानामष्टमे भेद उच्यते ॥ १२ ॥ स्वमाहात्म्यं मनुष्यत्वे पर</p>	सं. १
	<p>त्वं च महात्मनाम् ॥ विशेषो नवमे योगो भक्तिरूपः प्रकीर्तितः ॥ १३ ॥ स्वकल्या ण गुणानं त्यक्तुस्त्नस्वाधीनतामतिः ॥ भक्त्युत्पत्तिविवृद्धार्थं विस्तीर्णा दशमो दिता ॥ १४ ॥ एकादशेऽस्य याथात्म्यं साक्षात्कारावलोकनम् ॥ दत्तमुक्तावि दिप्राप्त्योर्भक्त्येकोपायता तथा ॥ १५ ॥ भक्तिशैश्र्यमुपायोक्तिरशक्तस्यात्म निष्ठता ॥ तत्प्रकारा त्वतिप्रीतिर्भक्तेर्द्वादश उच्यते ॥ १६ ॥ देहस्वरूपमात्मापि हेतुरात्मविशोधनम् ॥ बंधहेतुर्विवेकश्च त्रयोदश उदीर्यते ॥ १७ ॥ गुणबंधवि धौ तेषां कर्तृत्वं तन्निवर्तनम् ॥ गतित्रयस्वमूलत्वं चतुर्दश उदीर्यते ॥ १८ ॥ अ चिन्मिश्राद्विशुद्धाच्च चेतनात्पुरुषोत्तमः ॥ व्यापनाद्भ्रूणात्स्वाम्यादन्यः पंच दशोदितः ॥ १९ ॥ देवासुरविभागोक्ति पूर्विकाशास्त्रवश्यता ॥ तत्त्वानुष्ठानवि</p>	

“Tīta-arthā-saṅgraha” Ямуначар’ї у виданні: Bhagavadgīta. Bombay: Śrī Venkateśvar Yantrālaya, 1939 рік ери Вікрамадітї, або 1804 рік ери Шяка [тобто 1883 рік н. е.].

¹ Переклад “Бгагавадгіти” див. у журналі “Східний світ”, починаючи з № 2 за 2018 рік по № 1 за 2021 рік включно.

² Енциклопедія “Британіка” називає часом “розквіту [творчості] Абгінавагупти” 1014 рік [Abhinavagupta...].

³ Шіваїзм – поклоніння богу Шіві (śiva); одне з головних відгалужень індуїзму.

⁴ Вішнуїзм – поклоніння богу Вішну та його втіленням (avatāra); одне з головних відгалужень індуїзму.

⁵ Попри дивність традиційного датування життя Рамануджі, індійські традиціоналісти продовжують обстоювати саме ці дати: “Сто двадцять років – незвична тривалість життя для людей, але всі підрахунки переконують нас, що тут це історичний факт” [Rajagopalachariar 1909, 76]. Однак в “Енциклопедії азійської філософії” (за редакцією Олівера Лімена) щодо життя Ямуни наведені більш реалістичні дати: 966–1038 pp. [Bartley 2001, 577].

⁶ Згодом ці три частини “Бхагавадгіти” стали називати “Розділом про дію” (karma-kāṇḍa), “Розділом про поклоніння” (upāsana-kāṇḍa) і “Розділом про знання” (jñāna-kāṇḍa).

⁷ *Атман* – душа або Вищий Дух.

⁸ Лідери індійського національно-визвольного руху вибудували на основі поняття *карма-йога* ідеологію безкорисливої самовідданої праці заради загального блага (lokasaṃgraha). Перший очільник індійського руху за сварадж (незалежність) Бал Гангадгар Тілак (1856–1920) «дійшов висновку, що “Гіта” обстоює необхідність діяти в цьому світі навіть тоді, коли людина завдяки джняні (знанню) або бгакті (релігійній відданості) здобула вищу єдність зі Всевишнім» [Tilak 1936, xxv]. Далі Тілак пише: «Ця діяльність має виконуватися заради утримання світу на правильному шляху еволюції, який призначений світові Творцем. Щоб дії не поневолювали того, хто діє, вони мають виконуватися як участь у Божому задумі, без прив’язки до отриманих результатів. Так я розумію вчення “Гіти”. Звісно, у ній є джняна-йога. І бгакті-йога теж є. Ніхто не заперечує. Але вони обидві підпорядковані карма-йозі, яку проповідує “Гіта”».

⁹ «Насправді в “Гіті” наявне злиття всіх цих йог; і як повітря є не просто киснем, чи воднем, чи будь-яким іншим окремим газом, а їхньою сумішшю, так усі ці три йоги злиті в “Гіті” до купи» [Tilak 1936, xxv]. Але в попередній цитаті Тілак ставить на найвищий щабель карма-йогу. Про верховенство джняна-йоги зазвичай говорять послідовники Шьянкари. Сам він у коментарі до останнього вірша четвертої глави називає карма-йогу “засобом здобуття правильного бачення” (samyagdarśanopāya) [Bhagavad-Gita-Bhashya 1910, 148]. Однак, згідно із Шьянкарєю, “навіть не можна уявити, щоб той, ким пізнаний Атман (ātmaiva), мав якийсь стосунок до карма-йоги” [Bhagavad-Gita-Bhashya 1910, 155].

¹⁰ Таке написання, вочевидь, пояснюється впливом орфографії мови гінді, де анусвара може використовуватися для позначення будь-якого носового звука (наприклад, *hiṃdī* – *гінді* hindī).

¹¹ У цьому об’ємному (півтори тисячі сторінок) санскритському виданні вірші “Гіта-артха-санграги” містяться на таких сторінках (вірш/том-сторінка): 1/1-20, 2-4/1-21–22, 5/1-24, 6/1-60, 7/1-247, 8/1-345, 9/1-456, 10/1-520, 11/2-2, 12/2-65, 13/2-126, 14/2-202, 15/2-266, 16/2-345, 17/3-2, 18/3-105, 19/3-151, 20/3-200, 21/3-239, 22/3-283, 24–32/3-438–442.

¹² На жаль, через низьку якість фотокопії книги Ван Бойтенена, що є в нашому розпорядженні, у ній не видно частину діакритичних знаків.

¹³ В індійській графічній традиції метод запису тексту без застосування правил сандгі називається *pada-pāṭha*.

¹⁴ *Вриндавана* (санскр.), або *Вриндаван* (гінді), – місцина в індійському штаті Уттар-Прадеш і місто, яке є відомим центром паломництва. Саме там колись нібито пройшло земне дитинство бога Кришни.

¹⁵ Вірш написаний не Ямуною, а його шанувальником. Навмисна двозначність вірша пояснюється тим, що, за легендою, автор “Гіта-артха-санграги” дістав ім’я на честь річки Ямуна, паломництво до якої здійснили його батьки після одруження.

¹⁶ “Вищий Пуруша, у якому перебувають усі істоти та яким усе це пронизане, досягається лише безоглядною відданістю” (Бхагавадгіта 8.22).

¹⁷ *Дгарма* – 1) релігія; 2) обов’язок; 3) закон; 4) невід’ємна властивість.

¹⁸ *Адгарма* – протилежність дгармі: беззаконня, безвір’я.

¹⁹ *Партха* (“син Притхи”) – ім’я Арджуни, який почув від Кришни “Бхагавадгіту”.

²⁰ “Через жаль уражений слабкістю, з думками, що заплутались у [розумінні] обов’язку, запитую тебе: що достеменно буде кращим? Скажи мені це. Я твій учень. Навчи мене, до тебе припало” (Бхагавагіта 2.7).

²¹ “Коли він позбувається усіх бажань, що йдуть від розуму, і завдяки Атману дістає вдоволення в собі, тоді, Партхо, його називають тим, хто твердо знає” (Бхагавадгіта 2.55).

²² У вірші 3.35 “Бхагавадгіти” ми переклали *loka-saṃgraha* словосполученням “весь світ”, але Ямуна розуміє тут термін *saṃgraha* як синонім слова *rakṣā* (“захист”).

²³ Іменники чи прикметники середнього роду однини у знахідному, а також орудному чи відкладному відмінках можуть вживатися як прислівники.

²⁴ *Свабгава* – 1) “власне єство”, тобто характер, звичка; 2) “Самосуще”.

²⁵ “Треба вивчити природу діяльності. І треба дізнатися суть забороненої діяльності. І сутність недіяння теж треба зрозуміти...” (Бхагавадгіта 4.17).

²⁶ “Нема тут очисника, рівного знанню” (Бхагавадгіта 4.38).

²⁷ У виданні [The Bhagavad-gita... 1936] надруковано *yoga-siddhiḥ* (“йогічна досконалість”).

²⁸ Рамануджа стверджує, що про чотири типи йогів ідеться у віршах 6.29–32: “Усюди бачачи Одне, той [йог], чий розум зосереджений йогою, бачить Атман у всіх істотах і всіх істот – в Атмані. Я не пропадаю для того, хто бачить Мене скрізь і все бачить у Мені, і він не пропадає для Мене. Хто, утвердившись у єдності, поклоняється Мені – [Тому], хто перебуває в усіх істотах, – той йог живе в Мені, хоч би й був цілком зайнятий справами. Арджуно, найвищим вважається той йог, який через порівняння з Атманом бачить усе – чи насолоду, чи страждання – як однакове”.

²⁹ “Мені поклоняються чотири типи добродесних людей: ті, хто страждає, прагне знань, шукає користі, і мудрі...” (Бгагавадгіта 11.16).

³⁰ “З них вирізняється мудрий, постійно зосереджений, відданий Єдиному, – бо дуже дорогий Я мудрому й він дорогий Мені” (Бгагавадгіта 11.17).

³¹ У виданні 1883 року надруковано *yāthātmyam bhagavac*. Літеру *m* (яка в письмі деванагарі позначається маленькою крапкою) ми видалили, наслідуючи видання 2003 року (с. 18), де весь перший рядок цього вірша є одним довгим складним словом. Хоча іноді першою частиною складного слова може бути не основа слова, а форма якогось його відмінка, – як, наприклад, в імені *Джананджя* (*dhanam-jaya*; тут *dhanam* – знахідний відмінок від *dhana*), – однак *aīśvaryaṅkṣara-yāthātmyam* усе ж сприймається як окреме слово, що змінює сенс на “істинна суть невмирущої владності”. Це суперечить розумінню Рамануджі, який, коментуючи цю главу, говорить саме про три мети йогів (як у нашому перекладі) [The Bhagavad-gita... 1936].

³² “Стисло розповім тобі про те, що знавці Вед називають Невмирущим...” (Бгагавадгіта 8.11).

³³ “Дурні, які не знають Мого вищого буття як Великого Володаря істот, зневажають Мене, [коли бачать Мене] в людській подобі” (Бгагавадгіта 9.11).

³⁴ “Зрозумій: хоч би що існувало величного, прекрасного й могутнього, усе це виникло з частки Моєї пишноти” (Бгагавадгіта 10.41).

³⁵ У виданні 2003 року й у [The Bhagavadgita... 1936] надруковано не (a)sva (“цього”), а sva (“своя”).

³⁶ “Але, Арджуно, безоглядною відданістю можна пізнати Мене, побачити в такій подобі й воістину досягти [Мене], Парантапо” (Бгагавадгіта 11.54).

³⁷ Літеру *s*, яка була відсутня (можливо, просто не продрукувалася) у слові *prakāgā*, ми додали, керуючись граматиною. Літера присутня також у виданні [The Bhagavad-gita... 1936] та в делійському виданні 2003 року.

³⁸ “Іх, Партхо, занурених свідомістю в Мене, Я невдовзі визволяю з океану сансари й смерті” (Бгагавадгіта 12.11).

³⁹ “...такий Мій бгакт дорогий Мені” (Бгагавадгіта 12.14, 16); (“...кому притаманне бгакті – той дорогий Мені” (Бгагавадгіта 12.17); “...ці бгакти дуже дорогі Мені” (Бгагавадгіта 12.20).

⁴⁰ «Хто оком знання бачить відміну “того, хто знає поле” від “поля” і [процес] вивільнення істот з [пут] матеріальної природи, ті приходять до Вищої [Сутності]» (Бгагавадгіта 13.34).

⁴¹ “Бо Я основа безсмертного й невичерпного Брагмана, непорушної дгарми й абсолютного щастя” (Бгагавадгіта 14.27).

⁴² “У світі є двоє пуруш: тлінний і невмирущий. Тлінний – усі істоти, а незмінний називається невмирущим. Але Найвищий Пуруша, названий Вищим Атманом, – інший. [Це] вічний Господь, який, увійшовши в три світи, підтримує [іх]” (Бгагавадгіта 15.16–17).

⁴³ “Тому для тебе мірило у визначенні того, що треба робити і чого робити не слід, – Писання. Ти маєш діяти тут, знаючи правила, встановлені Писанням” (Бгагавадгіта 16.24).

⁴⁴ Ознаки *потрійні*, оскільки є три *гуни* (аспекти матеріальної природи, через посередництво яких відбуваються її вияв і функціонування), а також “потрійна аскеза, що здійснюється з найвищою вірою зосередженими людьми не заради [куштування її] плоду” (Бгагавадгіта 17.17).

⁴⁵ *Саттва* (*sattva*) – “чистота, спокій”, одна з трьох *гун* природи.

⁴⁶ “Подумки присвячуючи Мені всі дії і маючи Мене за Вищу Мету, спираючись на буддгі-йогу, будь постійно занурений свідомістю в Мене. Занурений свідомістю в Мене, з Моєї ласки подолаєш усі перешкоди” (Бгагавадгіта 18.57–58).

⁴⁷ У санскриті числівники 2, 3, 4 розрізняють за родами.

⁴⁸ Займенником *Te* (*tat*) у текстах індуїзму нерідко позначається Брагман (абсолют).

⁴⁹ Джнянін (*jñānin*) – “той, хто знає”, мудрець або прибічник джняна-йоги.

⁵⁰ У виданні 1883 року надруковано *yogokti* (<yoga ukti> – “слово йоги”), що не вкладається в логіку перекладу. У Ван Бойтенена *yogokta* [Yāmuna’s Gītārthasamgraha 1968, 178].

⁵¹ У санскриті опатив нерідко майже рівнозначний майбутньому часу.

⁵² Пор.: “Страх Господній – то слава й честь, веселощі й вінок раювання. Страх Господній звеселює серце й радощі дає, втіху та довголіття. Хто боїться Господа, блаженним стане наостанку і в день кінця свого – благословенним” (Книга Премудрості Ісуса, Сина Сираха 1.11–13).

ЛІТЕРАТУРА

Бурба Д. В. Практична транскрипція санскритських власних назв та термінів в українській мові // **Східний світ**, 2018, № 1.

Abhinavagupta. Indian philosopher // **Encyclopaedia Britannica**. URL: <https://www.britannica.com/biography/Abhinavagupta> (дата звернення: 20.01.2021). (Санскритський текст).

Bartley Chris. Yamuna (philosopher) // **Encyclopedia of Asian Philosophy** / Oliver Leaman (ed.). London and New York, 2001.

Bhagavad-Gita-Bhashya // **Memorial Edition of the works of Shri Shankaracharya**. Vol. 11. Srīrangam, 1910.

Dasgupta Surendranath. **A History of Indian Philosophy**. Vol. 3. Cambridge, 1952.

Gītārthasamgraha // **Bhagavadgita**. Bombay, 1883. (Санскритський текст).

Govindacharya Alkondaville. **The Life of Ramanujacharya. The Exponent of the Visishtadvaita Philosophy**. Madras, 1906.

Lochtefeld James G. **The Illustrated Encyclopedia of Hinduism**. New York, 1957.

Naimisaranya Das. **The Life of Ramanujacharya**. Vrindavan, 2005.

Radhakrishnan Sarvepalli. **Indian Philosophy**. Vol. 2. London, 1956.

Rajagopalachariar T. **Vaishnavite Reformers of India. Critical Sketches of their lives and writings**. Madras, 1909.

Saha Niranjana. Vedāntic Commentaries on the Bhagavadgītā as a Component of Three Canonical Texts (prasthāna-trayī) // **Journal of Indian Philosophy**. Vol. 45, No. 2. 2017.

Śrīmad Yāmūnācārya Svāmī viracitaḥ Śrīmad Gītārthasamgrahaḥ; Śrī Vedāntadeśikā-nugrhitāḥ Gītārthasamgraha-rakṣā-saṃvalitaḥ [“Гіта-артха-санграга” Ямуначар’ї з коментарем “Гіта-артха-санграга-ракша” Ведантадешікі]. Delhi, 2003. (Санскритський текст).

The Bhagavad-gita with eleven commentaries. First Collection: (1) Shankaracharya’s Advaita Bhashya; (2) Anandagiri’s Vyakhya; (3) Ramanuja’s Vishista-advaita Bhashya, (4) Deshika’s Tatparya-chandrika; (5) Madhava’s Dwaita Bhashya; (6) Jayatirtha’s Prameya deepika; (7) Hanumat’s Paishacha Bhashya; (8) Venkatnatha’s Brahmanandagiri; (9) Vallabha’s Tattva-deepika; (10) Purushotama’s Amrita tarangini; (11) Nilakantha’s Bhava-deepa and last Yamuna muni’s Artha-sangraha with Deshika’s Raksha and Gita Mahatmya of each Adhyaya. Vol. II (Seventh to Twelfth Adhyayas). New Edition (2nd). Bombay, 1936. (Санскритський текст).

Tilak Bal Gangadhar. **Śrī Bhagavadgītā-Rahasya or Karma-Yoga-Sāstra**. Vol. 1. Bombay, 1936.

Varadachari V. **Yamunacharya**. Madras, 1984.

Yāmuna’s Gītārthasamgraha // Van Buitenen J. A. B. **Rāmānuja on The Bhagavadgītā. A Condensed Rendering of His Gītābhāṣya with Copious Notes and an Introduction**. Delhi, 1968. (Санскритський текст).

REFERENCES

Burba D. (2018), “Orthographic Transcription of Sanskrit Names and Terms in Ukrainian”, *Shidnij svit*, No. 1, pp. 104–122. (In Ukrainian).

“Abhinavagupta. Indian philosopher”, *Encyclopaedia Britannica*, available at: <https://www.britannica.com/biography/Abhinavagupta> (accessed January 20, 2021). (In Sanskrit).

Bartley Chris (2001), “Yamuna (philosopher)”, in Oliver Leaman (ed.), *Encyclopedia of Asian Philosophy*, Routledge, London and New York, pp. 577–578.

“Bhagavad-Gita-Bhashya” (1910), in *Memorial Edition of the works of Shri Shankaracharya*, Vol. 11, Sri Vani Vilas Press, Srīrangam. (In Sanskrit).

Dasgupta Surendranath (1952), *A History of Indian Philosophy*, Vol. 3, The University Press, Cambridge.

“Gītārthasamgraha” (1883), in *Bhagavadgītā*, Śrī Venkateśvar Yantrālaya, Bombay. (In Sanskrit).

Govindacharya Alkondaville (1906), *The Life of Ramanujacharya. The Exponent of the Viśishtadvaita Philosophy*, S. Murthy and Co., Madras.

Lochtefeld James G. (1957), *The Illustrated Encyclopedia of Hinduism*, The Rosen Publishing Group, New York.

Naimisaranya Das (2005), *The Life of Ramanujacharya*, Ras Bihari Lal and Sons, Vrindavan.

Radhakrishnan Sarvepalli (1956), *Indian Philosophy*, Vol. 2, Georg Allen, London.

Rajagopalachariar T. (1909), *Vaishnavite Reformers of India Critical Sketches of their lives and writings*, G. A. Natesan, Madras.

Saha Niranjana (2017), “Vedāntic Commentaries on the Bhagavadgītā as a Component of Three Canonical Texts (prasthāna-trayī)”, *Journal of Indian Philosophy*, Vol. 45, No. 2, pp. 257–280.

Śrīmad Yāmunācārya Svāmī viracitaḥ, Śrīmad Gītārthasamgrahaḥ; Śrī Vedāntadeśikānugrḥitaḥ, Gītārthasamgraha-rakṣā-saṃvalitaḥ [Gītārtha-sangraha of Yamunacharya with Gītārtha-sangraha-rakṣa commentary of Vedāntadesika] (2003), Krishna Prapannacharya, Delhi. (In Sanskrit).

The Bhagavad-gita with eleven commentaries, First Collection: (1) Shankaracharya’s Advaita Bhashya; (2) Anandagiri’s Vyakhya; (3) Ramanuja’s Vishishtadvaita Bhashya, (4) Deshika’s Tatparya-chandrika; (5) Madhava’s Dvaita Bhashya, (6) Jayatirtha’s Prameya deepika; (7) Hanumat’s Paishacha Bhashya; (8) Venkatnatha’s Brahmanandagiri; (9) Vallabha’s Tattva-deepika; (10) Purushotama’s Amrita tarangini; (11) Nilakantha’s Bhava-deepa and last Yamuna muni’s Artha-sangraha with Deshika’s Raksha and Gita Mahatmya of each Adhyaya (1936), Vol. II (Seventh to twelfth Adhyayas), 2nd edition, The “Gujarati” Printig Press, Bombay. (In Sanskrit).

Tilak Bal Gangadhar (1936), *Śrī Bhagavadgītā-Rahasya or Karma-Yoga-Śāstra*, Vol. 1, Vaibhav Press, Bombay.

Varadachari V. (1984), *Yamunacharya*, Prof. M. Rangacharya Memorial Trust, Madras.

“Yāmuna’s Gītārthasamgraha” (1968), in *Rāmānuja on The Bhagavadgītā. A Condensed Rendering of His Gītābhāṣya with Copious Notes and an Introduction by Van Buitenen J. A. B.*, Motilal Banarsidass, Delhi. (In Sanskrit).

“ГІТА-АРТХА-САНГРАГА” ЯМУНАЧАР’І /

Переклад із санскриту, граматичний розбір санскритського тексту, вступна стаття та коментарі Д. В. Бурбі

Увазі читача пропонується український переклад трактату вішнуїтського віровчителя Ямуни (X–XI ст.) “Гіта-артха-санграга” (gītārtha-samgraha «Стисла сутність “Бгагавадгіти”»). Оприлюднення першого українського перекладу цього твору покликане бути своєрідним підсумком серії публікацій глав “Бгагавадгіти” (див. “Східний світ” з № 2 за 2018 рік по № 1 за 2021-й) – найвідомішої священної книги індусів.

Невеликий за обсягом компендій Ямуни помітно вплинув на теологію вішнуїзму. Творець філософської системи *вішішта-адвайта* Рамануджа у своєму великому коментарі на “Бгагавадгіту” неухильно йде шляхом, прокладеним Ямуною. Згідно з “Гіта-артха-санграго”, найвищим духовним Джерелом усього є Нараяна (бог Вішну), пізнати якого можна лише завдяки бгакті – шануванню Бога та служінню Йому з любов’ю і відданістю, – а суть “Бгагавадгіти” полягає у твердженні, що людина, яку цікавить лише служіння Господу, потрапляє в Царство Боже.

Ямуна, імовірно, першим розділив вісімнадцять глав “Бгагавадгіти” на три “шістки” (ṣaṭka): про знання і дії, орієнтовані на йогу; про бгакті-йогу; про те, що не описане в перших двох шатках. Окрім бгакті-йоги, автором “Гіта-артха-санграги” сформульовані визначення карма- й джняна-йоги. Він зазначає, що три йоги взаємопов’язані.

Кожний вірш “Гіта-артха-санграги”, а також кількох речень, що передують їй та стоять після неї, спочатку наведені в оригіналі (транслітерацією), потім іде дослівний переклад із граматичним розбором, а наприкінці – літературний переклад. У примітках цитуються деякі вірші “Бгагавадгіти”, які допомагають краще зрозуміти ті чи інші висловлювання Ямуни.

Ключові слова: “Бгагавадгіта”, Ямуначар’я, вішнуїзм, вішішта-адвайта, бгакті, йога

Переклад надійшов до редакції 1.01.2021